

У К Р А Ї Н А

Ч

И

С

Т

И

Х

С

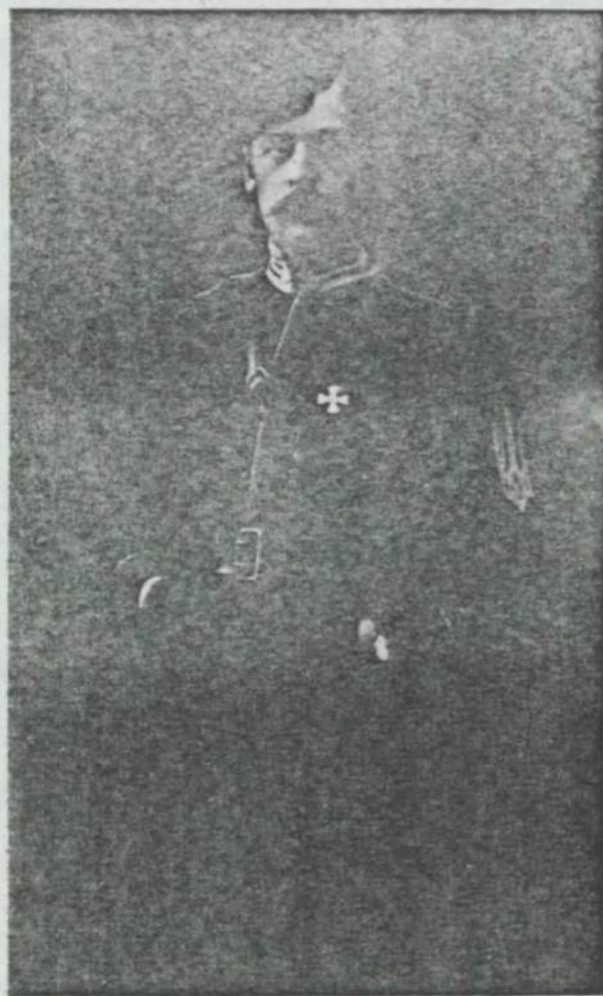
Е

Р

Ц

Е

М

Полковник ІВАН ДУБОВИЙ
Командир І-ої Запорозької Стрілецької
Бригади

Промова сотника Ф. Крушинського на Академії в Парижі, дня 17. ІІІ. 1957 р.,
для вшанування пам'яті полковника Івана Дубового.

Накладом автора

ОСТАННІЙ ПОХІД ПОЛКОВНИКА ДУБОВОГО

/Над свіжою могилою/ X/

Тихо й убого, без маршу запорозького та й не в супроводі почоту побратимського вирядили козака в "останній похід". Поховали в чужу землю ще одного з найлюбіших синів нашої страдної Матері-України, її завзятого й невтомного оборонця, справжнього лицаря без страху й без докору, палкого та відважного військовика - полковника ІВАНА ДУБОВОГО, колишнього Командира 1-ої Запорозької Стрілецької Бригади, к.Голову Т-ва Запорозців і Союзу Лицарів Залізного Хреста у Франції, одного з найвидатніших старшин у передніх лавах борців за волю та незалежність нашої Батьківщини.

Ця нова, така передчасна втрата глибоко вразила всіх вояків-побратимів українських, а найбільше розсіяних по всьому світі Запорозців, старшин і козаків запорозьких частин української національної армії.

Я знав полковника Дубового більш як двадцять років, а мені все здавалося, що я з ним щойно вчора познайомився - такою свіжістю та привітливістю віяло від його особи. Хоч у відносинах до людей він дещо ніби навідаць тримався, але насправді був дуже товариський, радий, увічливий і приємний чоловік. Владчу мав лагідну, а поставу чисто вояцьку - тверду й рішучу. Мав щедre почуття гумору та любив і жарту. Часом і про минуле любив жартами згадати - певно з притаманного почуття делікатності не бажав уразити своїх і чужих болячих ран і драматизму того минулого. Хоч як іноді розмовиться в своєму вояцькому колі, то завжди з любов'ю та пієтизмом згадає дві-три кольористі події з минулих часів, або й помітнішу сутичку з нашої визвольної боротьби.

Та найбільше любив Покійний мріяти про минуле, про таку свіжу : наче вчорашню дійсність вояцьку та діяльність своєї військової частини, чи краще своїх частин, бо він не однією тільки командував упродовж трьох років безнастанної участі в боротьбі проти червоної московської орди. Може тому мріяв, що не мав часу списати минуле, бо турботи про хліб щоденний жерли всю енергію та й дозволя, як і в кожного з нас.

X/ Друкуємо повний текст промови сотн. Ф. Крушинського, яка на Академії на пошану полк. Дубового, дня 17.3.1957 р., в Парижі була сказана зі значними скороченнями, беручи під увагу різні погляди учасників тієї Академії.

Нині ми зібралися, щоб ушанувати свіжу пам'ять цього колись такого видатного вояка. Та може не всі знають, що полк Дубовий був переконань гетьманських і належав до Руху Монархічного в нашому гетьманстві та шанував особу Гетьманця Данила, палко бажаючи пошанувати його колись, а як не він, то його діти та Україна щоб його привітала колись Гетьманом - у білій промінистій киреї, з булавою камінням дорогоцінним оздобленою в руці...

Ще полк Дубовий не встиг свої кости як слід розпросторити навичне, а Гетьманчик Данило й собі "вибрався в далеку дорогу", відки ніхто ще ніколи не вернувся. Дня 23.лютого 1957 р.нагло помер Данило, а 2-го березня спочив на одному з кладовищ у Лондоні.

Тому личить нам при згадці про одного не забути й про другого видатного та вірного сина України. Боляче булоб Полковникові, як би ми на Його Святі про пам'ять Гетьманича Данила не згадали.

Діти не відповідають за гріхи та злочини батьків. Данило Скоропадський усім своїм життям ті гріхи покутував, як і ми всі за злочини та гріхи батьків покутуємо. Данило ті гріхи відпокутував, бо служив Батьківщині та народові українському по мірі всіх своїх сил, свого високого знання та свого шляхетного серця.

Нехай же їм Обом чужа земля легкою буде, а слава про них най живе

Народився Іван Константинович дня 7.12.1894 р. в с.Галиця, Ніженського повіту на Чернігівщині. Скінчивши в 1913 р. середню комерційну школу в Ніжені, наче наперекір покликанню він вибирає не муштрову, а технічну військову кар'єру та вступає до Миколаївської Інженірної Школи в Петербурзі, відки й виходить підпоручником у 22-й Інженірний полк на фронт у першу Світову Війну. Дуже швидко авансує та на 1-го травня 1917 вже є штабс-капітаном і має ледве не всі нагороди: св. Володимира, св. Станіслава, св. Анни та св. Георгія 4-го ступіня. Був якраз Командиром 2-ої сотні в 22-му Інженірному полку, як вибухла революція в березні 1917 р.

- Коли було одержано вістку, що в столиці України йдуть бої з москалями-більшовиками, я негайно взяв відпустку та подався в Київ... - пише він у коротенькому "Життєписі", написаному для дітей, нашвидку наче з передчуття, бо за місяць перед смертю.

Багато нашої золотої молоді, чи як наші матері казали - золотих синів - зліталось тоді в столицю воскреслої України. Всі вони з запалом

ішли в армію та навіть рядовими козаками, аби тільки в перші бойові лави. Пішов і штабс-капітан Дубовий звичайним козаком у Загін ген. Присовського, дуже тоді популярний у боротьбі з большевицькими горлорізами.

То що, в рідну армію, яка тоді була навіть не в цвіті, а пуп'янком увиходить пізніший полковник Дубовий досвідченим бойовим старшиною. І люто кидається в гарячий бій за свою Україну, щойно вільну Батьківщину, якій він присвятив усеньке своє життя.

На нещастя наше та всього нашого народу Центральна Рада, як і згодом Директорія УНР, не вміли, нездатні були ні край упорядкувати, ні військо організувати, ні державу оборонити. А була це пора РАЗ НА ТИСЯЧУ ЛІТ!!! Зрада національно-державного ідеалу соціалістичною інтелігенцією занепастила цю спасенну нагоду. Наслідком того починається та й нині триває новітня Голгота України та її народу, а найкривавіша її золотих синів. Бо все найкраще в тому народі - чисте серцем і свідоме, а свідомого було тоді дуже обмаль - усеньке воно йде в лави воляцькі: б'ється, кривавиться, гине... І лишень кільком тисячам пощастить вийти живими з нерівного бою.

+++

Відступаючи з Києва, Загін ген. Присовського входить у склад 2-го Запорозького полку, сформованого в Ігнатівчых, а 12.4.1918 р. Іван Дубовий стає сотником на 5-ту сотню того полку. Дещо згодом його іменують курінним, деякий час помішником отамана /отаманом тоді звали кожного начальника окремої частини та всю булаву й генеральну старшину/, а далі й Отаманом 2-го пішого Запорозького ім. гетьмана Мазепи полку. З тим полком він не тільки веде бої, а й переживає авантюру поганой слави отамана Волоха.

Відомо, що на другий день Різдва 1918 р., москалі-большевики захопили Харків, а на другий день нового 1919-го року впала й Полтава. Отаман Болбочан, командир Запорозького Корпусу та Командувачий Військом Лівобережжя шле депешу за депешою, викликає до Іва Головного Отамана, прохає, вимагає, благає наказів і оголошення війни большевикам. А Київ два тижні як не мовчить, то дає Болбочана, що "не вмів дати собі ради на місці". А в цей час Голова Директорії, який тероризував ту Директорію та Голова Ради Народніх Міністрів В. Чеховський, обидва соціал-демократи "шукають доріг полагодити це непорозуміння". Вони не вірять, що москалі "йдуть з воєнною метою". Ті злочинці паралізують державний апарат, деморалізують армію та ведуть на загибель Україну. Вони день і ніч засідають, шукають кандидата на посла до Москви, щоб "полагодити непорозуміння та уникнути братерську війну". А москалі з Троцьким на чолі, назбиравши лотипів, ляхів, естонців, мадярів з полонених та різної голоти в московській столиці палять і вбивають, швидко посуваючись наперед. Два тижні Головний Отаман "на власну руку" посилає різні частини на фронт, але жид Троцький б'є козацьких нащадків козацькою тактикою, натворивши безліч ватаг на 3-5, 5-9, 7-10 кіньотчиків, які нападають на важкі українські дивізії спереду, ззаду, збоків і "знеба", як доносили тоді з фронту. І лишень 10-го січня, на с і м н а д ц я т и й день московсько-большевицького розбою уряд УНР, оголосив війну Москві!!! Звичайно, москалі вже захопили военну ініціативу в свої руки та окупували половину України. Армія українська в розгардіяші. Частини гублять зв'язок між собою. Щоб скинути на когось свій злочин Директорія УНР, наказує арештувати Болбочана та признає на його місце "рябого" Волоха, улюбленця соціалістів. Волох не вміє дати раду, Запорозький Корпус, найкраща частина, сходить на манівці. Постановою

старшин полк. Дубовий стає на чолі Запорозького Корпусу. Бере участь у боях біля Бендер, переводить Корпус через Румунію, де його наші любі сусіди обікрали дониточки, переходить у Галичину та спинається біля Почаєва, на Волині, щоб Корпус поповнити, одягти та озброїти, бо козаки босі, а деякі мали на собі тільки штани, що їм румуни лишили з "милосердя християнського", щоб грішне тіло прикрити.

На прохання "мазепинців" полк. Дубовий радить Головному Отаманові призначити на Командіра Запорозького Корпусу тодішнього полк. Сальського, а сам вертається командувати Мазепинським полком. На чолі того полку, в серпні 1919 р. бере участь у злочасному поході на Київ і одним з перших зі своїм полком увійдуть у столицю України та займає позиції на другому березі Дніпра, щоб Київ боронити від чорносотенних москалів, бо червоні спритно повтікали. А денікінцям тільки цього й треба, їхня лять проти "петлюровських сепаратистів" така велика, що вони ладні з'єднатися з більшовиками, аби тільки проти Українців. Вони заходять у запілля Мазепинському полкові та всією силою атакують українську армію, яку вони не тільки кількісно переважають, а й першорядним озброєнням від щедрої Антанти, що не жалувала нашим ворогам сотень мільйонів, а нам ліки проти тифу конфіскувала, як це робила Франція. Армія українська знов тратить бій і відступає. Цього тільки дитина могла не передбачити! Бо замість зберігти свої сили та провокувати ворогів, денікінців і більшовиків, битися між собою, українська соборна армія врізалася між них, щоб вони в лоб трошили! Найгірший ворог не міг видумати кращого плану на знищення нашої збройної сили. Погнавшись за ефектом, Штаб Дієвої Армії дався на денікінський гачок і стратив решту поваги в очах рідного населення.

На кінець 1919 р. українська армія в загальному відступі. Полк. Дубовий веде й свій полк під Старо-Константинів, у "чотирикутників смерті", куди сходилися недобитки українського війська, знесиленого та кривавленого чотирма ворогами: більшовиками, денікінцями, ляхами та тифом. Деякі частини в жалюгідному стані. Нема ні зброї, ні набоїв, ні шпиталів, ні ліків, наче Українці воюють у пущі, а не на рідній землі, під проводом уряду, де працюють "на благо України" всі міністри, крім одного - міністра пташиного молока. Вояки падають і вмирають по дорогах. Мертвих, а зокрема тифічних возами вивозять на кладовища. Багато козаків босих. Своєю кров'ю вони значать відступ безталанної армії української, бо замерзла грудя як колечки різе їм ноги. Якіраз почалися морози - кінець листопада 1919 р. А хто з козаків не має шинелі, ті вдвох-утрьох накриваються від снігу старим коцом. Але наперекір долі, наперекір своїм і чужим ворогам вони співають пісень і далі йдуть, надії назустріч - може якийсь шматок щастя знайдуть подорожі...

Дійсно, в тому "чотирикутникові смерті", наша армія таки свій шматок щастя знаходить і переформувавшись, починає славетний Зимовий Похід /6.12.1919 - 6.5.1920/. Полк. Дубовий одержує призначення на Командіра 7-ої Запорозької Дивізії, але за браком людей і зброї згортає її в 7-ий Запорозький Загін і під команду генерала-героя Михайла Омеляновича-Павленка відбуває Зимовий Похід, за що одержує орден Залізного Хреста.

В 1920 р., внаслідок угоди з Пілсудським, українська армія двома-трьома дивізіями, бо поляки не дають дозволу, відновлює боротьбу. Полк. Дубовий стає Командіром I-ої Запорозької Стрілецької Бригади, на якій чолі й закінчує бій за незалежність України, а наказом по армії з 10.10.1920 р. затверджується полковником, за заслуги в визвольній боротьбі.

Власне, в жовтні 1920 р., несподівано й наперекір глуздові, бо Москва війну програла, а Пiлсудський мiг злiквiдувати большевизм. Польща мириться з червоною Московщиною за наш рахунок. Пiлсудський кидає свого українського лже-союзника напризволяще. Лях ще раз козака зраджує, за iсторичною традицією. А полiтика Директорiї, чи краще уряду УНР., бо Директорiя вже два роки має тiльки голову, без єдиного члена, того уряду, який спершу пiд диктатурою двох соціалістичних партій, а останній рік пiд диктатурою окремих авантюристів і недобитків тих партій - банкрутує остаточно, не мавши ні провідних ідей, державного будiвництва, ні стратегічних плянів боротьби за незалежність України.

Звільнені з польського фронту большевики хижо накидаються на 6-7 дивізій українських, з кількадесятьох тисяч людей, а червоні москалі мали в той час 5 мiльйонiв мобілізованої орди! Дальша боротьба стала безнадійною. І 21-го листопада 1920 р., рiвно через два роки - те повстання, яке розпочалося з таким запалом усього народу, з такими надіями, з неймовірним розгоном, з величезними засобами військового майна та грошей, пiд проводом національного героя, якого славі за п'ятьсот років нашої історії ніхто не дорівнює - те повстання кінчилося нашою "черговою" поразкою.

Українське військо переступає Збруч, у Галичину, де панує польський окупант, який те військо роззброює та інтернує, кидаючи в табори.

Покривавивши свої золоті мрії, безталанні воїни українські йдуть у польські табори годувати воли.

+++++

Інтерноване в Польщі військо українське, бите соромом і ганьбою за чужі гріхи, переживає глибоку драму, а полк Лубовий разом з усіма. Розкидане по кількох таборах, у неймовірних умовах бруду, голоду та пониження наше воїнство глибоко страждає ще й від болючої внутрішньої кризи, що була неминуча внаслідок нечуваної поразки. Криза тим більша, бо троїста: моральна, політична та військова.

Морально - воїнів обсіли сумніви, які їм гризли душу та домагалися обрахунку: хто винен??? - болюче питання всіх переможених. Чи це ми не виконали свого обов'язку, чи це нікчемні провідники занапастили нашу кров і долю України? Невже ж наша та наших мертвих товаришів жертва стала надаремна?

Політично - старшини та козаки чесно пішли за Директорією, повіривши їй, що вона кличе іменем народу та для України. Бо повстання народ радо благословив, увесь піднявся як один чоловік, готовий на жертву життя і майном. Але політика Директорії виявила, що вона кликала не іменем народу, а іменем партій, не для України, а для ворожих Україні ідей "братньої демократії" "єдиного революційного фронту", або II-го та III-го інтернаціоналів! Директорія піддалася диктатурі двох соціалістичних партій, які намагалися здійснити в Україні програму московських осяяків, а не українських селян і робітників. Директорія обдурила народ і військо!!! Вона свідомо пішла в полон партій для злочинних експериментів і анархії. Зрадивши вчисті обітниці, поламавши закони Центральної Ради, натворивши хаосу комісарства, трудових рад і військової інспектури Директорія краї зруйнувала, державу занапостила, а народ завела в неволю червоної Москви. Уряд УНР. не розбудовував краю та народу, а дурив народ надіями на поміч сторонню - Антанти, світової демократії, а в той же час упродовж 1919 року

вислав п'ять делегацій до Москви, прохачи в воліїв московського босяцтва "миру та спільного фронту проти буржуазії". Військова справа була саудом тому урядові. Вояки чули, як на Военній нараді в лютерні, 5.10.1919 р., вислухавши фронтові звіти та скарги армії на брак зброї, амуніції, одягу, зокрема теплого, провіянту, грошей - тодішній прем'єр Ісаак Мазепа кричав як несамовитий: "Панове, а я ж ще вперше чую, що наша армія в такому стані!.. Тобто, рік армія б'ється, а її найперший опікун, голова уряду, вперше чує про стан армії! Та це голісінька неправда, бо Головний Отаман щотижня робив доклади в уряді, ставив вимоги про допомогу армії, але дискусії про соціалістичну програму, зближену до більшовицької були важніші для міністрів українських, ніж доля власного війська! А Головний Отаман, на жаль, не мав ні твердої снаги, ні твердої мови Хмельницького, щоб запрягти до праці ледачих тххтіїв. Вояки знали та бачили, як упродовж 1919 р., три четвертини соціал-демократів і соціалістів-революціонерів визнали радянську платформу", за модним виразом тодішнім; і перейшли на бік більшовиків, заклятих ворогів України. Боротьбистами, інтернаціоналістами; незалежними та іншими фракціями вони два роки сварилися, дробилися, піднімали повстання одні проти других, організували афантахників і селянських "отаманів", які билися проти всіх і кожного, підбурювали народ проти своєї держави, проти рідного війська, йшли до більшовиків творити "радянський уряд" у Харкові, воліючи стати московськими холоуями; замість бути синами славного козацького народу. Цей руйніницький приклад соціалістичної інтелігенції цілковито здеморалізував народ і кинув його під ноги московському загари-някові.

Військова криза була наслідком політичної. Старшини й козаки бачили та знали, що тому два роки, коли вони починали боротьбу, в Україні горами летіла зброя, амуніція та провіянт - тільки бери, порядкуй, організуй та вояки. Де все те поділося? Чому нашого війська ніколи не було більш як 60-70 тисяч, а ворогів не сотні тисяч, а мільйони? На початках повстання проти малоросійського поміщика Павла Скоропадського, листопад-грудень 1918 р., українське військо самотужки дійшло до пів мільйона, але через три місяці урядування Директорії його стало спершу 150, а після тільки 30-40 тисяч у бойовій лінії. Українські вояки хоробрістю та самопожертвою мусіли надолужувати брак зброї та амуніції, б'ючись один проти десятків! В кінці 1919 р. наше військо мало ту зброю та амуніцію, яку ворогові з рук виривало, а за рушничий нафій платило румунам кіло, а за гарматний мішок цукру! І як що ситуацію рятував два роки єдиний героїзм вояцький, то уряд кожночасно рятувався евакуацією, проживши в вагонах півтора роки на два!

Щоб ту добу зрозуміти та відчутти, необхідно собі усвідомити, що: по-перше, та доба взагалі, а роки 1918 та 1919-й зокрема була добою, яка настає раз на довгі століття; добою нечуваного буревію, коли йти за революційним вітром було в Україні не героїзмом, а зрадою та даремним зусиллям урятувати собі життя; героїзмом було вдержатись на українській національно-державній поверхні;

по-друге, доба та була наскрізь трагічна, кривава, захлива ненавистю, заздрістю та ворожнечою москаля й жида до України; та доба всіма ознаками відчувала присмерк і занепад, бо в творців і епігонів більшовизму не було й нема ні людського, ні людського; ні засади права, ні пошани традиції, або звичаю; не було й нема ні єдиного проміння світла в погляді на життя та людину, ні бажання щастя людям, а тільки злоба, местна хіть і роз-

бишачтво та підступ засадою права; вже перший наступ московської гололи в січні 1918 р. виявив, що з нею треба боротися її ж засобами та її зброєю, інакше вона несе Україні довгу смерть і муки;

по-третє, українська глибока драма в ту прокляту добу полягає у тому, що Україна не мала ні єдиної людини на мірку тодішнього часу та подій, а виховала на своє лихо або лукавого тихтія, або каналія. Тихтій казав, що треба йти за вітром, а не битися зі "старшим братом" і на московського багнета роззявляв рота, а на московську та жидівську кулю підставляв потилицю. А каналія казала, що битися треба, але в "єдиному революційному фронті" зі "старшим братом" і переходила до ворога та направляла зброю проти рідного брата та проти рідної Матері!

Ось чому полк Дубовий; я, ви, всі ми - належимо до покоління покути, яке страждало та страждає за чужі гріхи, за гріхи лукавих тихтіїв і каналій.

Яка ж сила потягла та привабила полк Дубового, мене, вас, усіх нас - які без надуми взяли на себе хреста покути й офіру крові та пішли творити заповіт, змивати сором і ганьбу, продовжити діло предків і виконати ЗБРОЙНИЙ НАКАЗ, що без нього була б та доба пропала для України, а історія й нащадки з призи́рством і справедливо охрестили б її, ту добу, до бою великої зради!?

Сила та - невірнуче та повсякчасне завзяття козацьке нашого народу, що не дало йому впасти на крутій дорозі історичній. Оце чисте серце воляцьке, яке віддається без надуми, за єдине право - смерті за Україну.

Колись наша славна Русь, що є нині Україна чистих серцем - ось хто Велика Пані, що за її серце вмирали князі на Каялі; запорожці під Жовтими Водами, січові стрільці на Маківці та під Мотовилівкою... Це та сила, яка врятувала й нашу визвольну революцію та визволила її вояків з тенет пекельних сумнівів і смертельної розпуки.

Хоч важкі вони були невимовно та майже безнадійні, ті сумніви й та розпука. Хто глибше задумувався над нашою поразкою - в того кров леденіла в жилах: змарнувати щастя, яке доля послала раз на тисячу літ !!!

Сумніви та жалі трясли вояками як лихоманка. Гострі суперечки, а подекуди й ворожнеча стали між вояками щоденним явищем. Вчорашні побратими оберталися вовком один другому. Воянство поділилося. Хоч по одному боці, по боці чистих серцем було 90 відсотків, а тільки десять по боці "уряду законної зради" - партійники, підлизи, розвідчики, джури, донощики - вони боронили тихтіїв і каналій, кажучи: "ми народ недержавний", або "в нас нема інтелігенції", або "вороги обсіли нас" та іншу брехню.

Як же не відвернутися від такого уряду? Як же не шукати просвітку й рятунку поза ним? Як же не прагнути рятунку в обнови та покуті?

Довго мучилися козаки та старшини, душили біль і сором, ждали слова розради, надіялися, що хтось правду установить, учинить суд і розправу, покличе кару й каяття, щоб розвіялися пекельні сумніви, щоб одпокутувати содіяні гріхи. Але ні суду, ні кари, ні каяття, ні покути, ні винних не було. Була стара "пісня", стара неправда: Антанта винна, обставини, вороги... Ніби ми боролися за Антанту, ане за Україну, а вороги та обставини ніби не на те, щоб їх перемагати...

І почався розрив з урядом. Вояки почали проклинати уряд. Єдиним ясним промінем у ту ніч був Головний Отаман, якого вояки шанували, як героя національного, як символу збройного чину. Але й він мовчав, і він був у

полоні як не партій, то фікції тих партій. Як ножем різнув їх у серце Голубиний Отаман, той, кого вони за батька вважали, за високого суддю та арбітра, коли сказав їм:

- А як же та з ким ви будете Україну будувати, чи державу організувати, коли партії розженете?..

Бо воєни не могли збагнути - як це без партій не може бути ні боротьби, ні України, ні держави?.. Адже ніхто ще на світі партіями ні народу не визволив, ні держави не заснував.

Затаївши глибоку рану в серці та зневіру в душі воєнки залишилися самітні. Тоді й настав повний конфлікт воєнків з урядом поразки. Чисті серцем пішли дорогою свого сумління, а лукаві залишилися далі брехати людям і собі.

Розірвав з урядом і полк Дубовий і до самої смерті лишився вірний Україні чистим серцем.

В неволі думки підпозвужуть як змії. Шукаючи спасенних шляхів, думка воєнська блиска як птах у клітці. Хто служив за гетьманату ті казали: "Нащо ж було кидати Гетьмана, коли Директорія довела до такої катастрофи?..". Багато старшин і козаків покинули поганю пам'яті П'єла Скоропадського та пішли на заклик Директорії, повіривши що вона визволить Україну від малоросів-помічників та денікінців і поведе народ та державу до світла волі й незалежності. Вони з кров'ю вирвали зі свого серця ~~Скоропадського~~ Скоропадського, а замість цієї крові наорочили соціалістичної отрути.

Полк Дубовий, як і інші старшини-запорожці, згадавав і собі полк Болбочана, першого командира Запорозького Корпусу, що перший перейшов на бік Директорії, а вона його першого й розстріляла, шукаючи новинну жертву за свої власні гріхи. Нікчемна влада завжди пускає винних поза собою. Типчасом збулося все те, що Болбочан напроорокував: "Директорія - це тххтії, зрадники, московські холоуї соціалістичної фарби, лукаві брехуни, хвалькуваті нездари, вони руїнники, а не творці, партійні шахраї, а не державні мужи."

І так сталося, як казав полк Болбочан, але ще на початках 1919 р. Річ зрозуміла, що лукаві та партійники истилися. Це вже в крові лукавих і тххтіїв та каналій - іти до ворога з доносом на рідного брата. Як було за татар, за турків, за ляхів і за москалів. Сильні польською ласкою вони йшли до ляхів і казали: "Онде тамий-то є большевик і ворог Польщі, лая законний уряд і агітує проти польсько-українського союзу..." А поляки хитали такого як чорт грішну душу та в Домбю його, де сиділи полонені большевики. Туди везли всіх "недоволених", усякого хто мав одвагу, совість і розум. Одної днини арештували й полк Дубового за "агітацію проти уряду", як большевика, для висилки в Домбю. А в Домбі сиділи ті полонені большевики, що їх полк Дубовий у полон заорав...

Того то, героя національної війни, чистісної води лицаря, воєнка вірного та хороброго сарбуть на большевика та посилять тули, де сидять. І в'язні в полон його частиною большевики... І тільки за те, що він мав одвагу казати правду та давати про рятунок нашої справи!

З великими зусиллями, зібрали 150 підписів старшин у Каміші вдалося врятувати полк Дубового від певної смерті, не кажучи вже від ганьби. Тому кілька років прислав був мені того повожлого папера з підписами полк Дубовий - "надрукуйте при нагоді..." - писав мені. Нині виконую ту його останню волю - для науки нащадкам. Гай-гай, скільки сотень було таких, що про них ніхто й не знав, як їх закатовано в Домбі?..

В 1923-24 рр. настає останній акт воєнської драми. Табори в Польщі ліквідуються, більшовики й ляхи сходяться в єдиному базанні: знищити воєнську силу українську. Ліквідація тих таборів була ще сумніша, ніж прибуття, зокрема для старшин - обдерті, часто босі, без шага в кишені...

А партійники, вірні урядові поразки аж сяють, це для них "нова доба" в визволенні України: будемо воювати за Україну словом і папером - це вже цілком у соціалістичному дусі. Тепер уже нема й не може бути найменшого сумніву: Антанта, світова демократія, а особливо соціалістичний інтернаціонал "безумовно допоможуть нам визволити Україну" та загнати більшовиків дось під Владівосток, треба тільки гарненько промовити до Європи. Тихтії та каналії українські мало набалакалися, тепер нова нагода та надія "вернутися в наш золотoverхий"... Годі ляти кров, їдьте по світі та скрізь "визгайте" волі нам і Україні, щоб "на наступний новий рік ми вже були в нашій столиці..."

І приїздили в табори, виголошували запальні промови, брехали собі й людям, за старою звичкою, крутили язиком як собака хвостом. Казали воюкам: - Справа України в кишені уряду МР, наш рятунок в Європі, треба тільки виїти попрохати Бріяна, Лойд Джоржа, чи там иншого балакуна...

Герої поразки раділи, боротьба починалася по європейських кавярнях, а вони такої боротьби тільки й хотіли та тільки на таку боротьбу" були здатні.

Тимчасом рядове старшинство та козацтво стрепенулось. Як це - то ми скди заїшли, щоб назад не вертатись? Нащо ж ми кинули Україну, як що ми назад дороги не пробиватимемо? То ми кинули народ на поталу ворогові, а самі тікаємо світ за очі? То інші народи воюють ціле життя, а ми вже за два роки так потопились, що скаладемо зброю, висувавши язика?

Це був останній конфлікт чистих сердець з лукавими. Кілька років ішла боротьба, але все кінчалось тим самим: Ломби, висилкою з Польщі, польською торгую. Боягузи втягали хвости під себе та міняли Україну за спокійне життіннячко на польському хлібі, а відважні гинули, або мучились. Більшість мусіла попрощатися з думкою про дальшу боротьбу та записувалися в міжнародній пролетаріат і замість шаблі брали мітлу в руки...

З важкими думками, гірко на серці почали воюки визвольної армії кидати спершу осоружні табори, а далі й "гостинну" Польщу, яка й їхнього Голодного Отамана "підведе" під більшовицьку кулю в Парижі... Дня 25 травня 1926 р. Європа "визнала" Україну...

Поїхав і полк Дубовий у Францію, бо більше не було куди. Хоч у Польщі тільки Францію й хвалили найняті агенти: воля, добробут, рівність і братерство для всіх... У квітні 1926 р. прибув і полк Дубовий у Францію, тому більш як тридцять років. Тобто, тридцять років безправного життя та важкої праці, щоб утримати себе та родину. Бо куди манять калачом, там робота з плачем...

Тут же полк Дубовий і одружився з Зозефіною Фельд, із Лотарингії, а з цього подружжя народилася йому донька Марія, якій нині 18 років та син хрещений на честь діда - Константином, на рік молодший за сестру.

Життя людське брало гору...

А життя - це великий мудрець, як час - найкращий лікар. Разом вони лікують усі болісті - моральні та тілесні, а пораду дають на всі сумніви. Коли гострий біль заспокоївся, а рани серця поприсихали, істота воє-

цзя почала відживати під подихом вітру з України. То були минулі вітри, але подих їхній був благодатний. Пережите й вистраждане, дарма що таке міщанство та міщанський, а скорботи сучасні блідли й приглухали. Людина не може існувати без духової розради, а воєк без слави свого роду, свого краю, своєї зброї.

Дії воєнські почали вишикуватись у ряди історичні, щоб почати похід століттів. Бо традиції народу - то могутня сила, яка зрушує гори на шляхах народів. Тією силою кожне покоління збагачує свій народ. Кожне з них по-своєму, на власні спроможности та виїння здійснює своє призначення, а підсумки тих чинів надихають і зміцнюють наступників до боротьби за остаточну Мету - волю народу.

Чим глибше думали воєнки, тим величніше та вартніше ставало минуле, набуло такою дорогою ціною. Все погане, нікчемне, зрадливе - як струп застигло й відпало, а лишалося здорове тіло історичного твору. Воєнки почали розуміти, що їхня жертва, ні жертва їхніх мертвих товаришів не пропадала, що з боротьби нічого не пропадає. Бо тільки боротьбою народ є народом, а людина людиною. Кров єдина стає запорукою долі народів, тільки вона встановлює ціну волі та незалежности. Ніяка капля тієї крові, пролляна за Україну не висихає, нею живиться та земля, де родяться местники. А боронити ту землю народ повинен радше, ніж своє життя.

Воєнки твердо вірили, що вироком долі та з наказу народного їхнім зацятком було - боротись за Україну при всяких обставинах, а як і вмерти, то тільки на рідній землі. Цей ідеал вони зрадили, але тільки з примусу - морального та фізичного. Тим дорожчий ставав їм власний чин.

Тепер вони не тільки відчували, а й глибоко зрозуміли ту силу національного почуття, яку надихає слава роду, а освітає офіра чистих серцем. Це те, що їх гріло та пестило в бою, воно й їхніх наступників загриє та поведе до дальшого бою за нездійснений ідеал.

Бо й що було б з нашої революції, з руїнишських гасел Директорії, зі слиняного галасу соціалістичного, зі зради тихтиїв і каналій - як би не було Збройного Чину чистих серцем?

І як день іде за днем, так іде світло на ширій розум. У воєнській душі вставала жива легенда Збройного Чину, освячена мученицькою кров'ю Головного Отамана. І як нині вона їх живить, так вона житиме їхніх синів, внуків і правнуків. Вони не червонітимуть за нас. Вони знайдуть напевно не на чорних сторінках історії, не рядом з тихтяями й каналіями, а на сторінках золотих, на сторінках посвяти й слави.

На самому переді в тій Легенді її славний герой - незабутній Симон Петлюра, жертва викупу за гріхи лукавих. Його оточують нащадки як полум'я гайдамаки, що їх Україна ні привітати, ні розуму навчити не вміла. За гайдамаками, лавою наступною йдуть стрільці січовії, безтурботні діти Галицької Землі, яку вони від сну відірвали, щоб не заснула в рабстві та не застигла в віках забуття, а після пішли шукати смерти на широких наддніпрянських степах України, бо й деж краще нащадкам скласти свої кости, як не біля предків запорозьких? Тих палких дітей галицьких Україна як чучуха привітала, не як мати. А з ними та за ними лава за лавою, морем хвилястим йдуть вони, ідемо ми, воєнки останнього визвольного бою. Про нас Україна взагалі не піклувалась, наче забула. Але мене Україна тихтиїв і каналій, мене нестеменно, а настане Україна чистих серцем - вона подбає про нас.

І виросла надія та воскресла віра в зневірених душах. А хто вірить, той спасеться. Глибоко вірив і полк Дубовий. Вірив і надію плекав.

Глибоко вірив, що добро таке трясне злом і зло розпадеться. Бо як ні, то для нашого покоління нема ні правди на землі, ні Бога в небі. Не може ж бути, щоб з того зла, яке Москва царством і більшевизмом посіяла в Україні та й широко по світі, щоб з того зла виросло життя, бо тоді не Бог, а чорт життя творець і люди ті не люди, а люті звірі. Цього ж не може бути, бо "сонце стане і оскверненню землю спалить..." - мовляв наш Пророк. Ні, буде так, як було - історія свідчить, що покута мусить настати. Згине джерело та символ неправди й неволі, Москва розпадеться, і кат більшевицький сконає в муках, які він мільйонам людей заподіяв безневинним. Зникне кат московський як позникали фараони, султани, царі та інквізитори... А в Києві засяє Україна-Русь, як за Володимира Святого та Ярослава Мудрого.

+++++

Прибувши до Франції, полк Дубовий не перестав цікавитися Україною та світовими подіями. А в першу чергу на серці йому лежить справа вояцька, життя побратимське, інтереси старшин і козаків-запорожців. Насамперед він дбає про зв'язок між колишніми бойовими товаришами, а зокрема заборонцями. Аджеж чудо може статися, може й справді сурми до бою загравть?.. Вояк про вояцьке й думає...

Покійний дуже любив життя, щасливий був і радісного настрою. Але не мав у характері ні телячого захвату легковажного, ні екзальтації не піддався. Знав, що найбільшу роль відіграє духовий настрій людини, тому найбільше дбає про духовий настрій вояків та шукає засобів, щоб їм розраду подати, надію живити. Над усе він любив нашу гетьмансько-козацьку традицію, прагнув з неї вибрати найкраще та причепити своєму народові, щоб нарід наш був гордий своїм походженням від київських русичів та нашою Київською Імперією, як і пізнішою славою української козацької нації.

- Після княжого періоду нашої історії, гетьмансько-козацька доба є найкращою та найважливішою порою дужого розросту нашого народу. В тій добі розцвіла велика ідея руського роду, народився ідеал сучасної нації та розрослася наша національна територія... - казав полк Дубовий.

Ці думки потрапляли в душу кожного з нас. Революція показала, яку страшну руйну духову винищила Москва в душах тих, які з нею побраталися, а зокрема душі нашої соціалістичної інтелігенції, що сходилася з москалями в партіях. Треба багато працювати, щоб з-під тієї руйни воскресло життя. Треба відродити нашу родову традицію, пов'язати політичну нитку від Русі-України, нашої першої держави, покласти підвалини бодай теоретично-наукові до найновішої форми національного життя.

Полк Дубовий приймав надійальну участь у тому гурті вояцькому, який діяв у Франції, засновуючи спершу Товариство Запорожців, а згодом і Союз Лицарів Залізного Хреста. Він головував в обох тих організаціях, брав участь у з'їздах, писав статті до "ЗАПОРОЖЦЯ".

Перед самою війною ми заснували "Український Гетьманський Союз", з метою об'єднати всіх гетьманців, без огляду на спадщину, чи виборну форму гетьманства.

- Нашим завданням, казав полк Дубовий, є розбудувати взагалі наш гетьманський ґрунт і національну традицію; тобто ідеї роду, гетьмана та держави. Але сіяти будемо там, на рідній землі, де наше зерно падатиме на плідний ґрунт. Політика фракцій убиває кожен ідею... Це ми бачили на прикладі наших соціалістів. Доки ми на чужині, доти діятиме на нас чужий вплив...

Не дивлячись на радикальну різницю в поглядах на оцінку гетьманування Павла Скоропадського та на його особу, ми з полк. Дубовим ніколи не розійшлися в поглядах на засади та шляхи творчої праці на користь гетьманства та гетьманської ідеї. А в практичній роботі ми завжди потрапили найти спільну мову для праці на славу тієї ідеї.

- Коли людина думає поправді, чистим серцем вона завжди знайде дорогу до думки й серця другої людини української...- казав Покійний.

++++

Остання війна поламала українське організоване життя. Всі наші організації були закриті. Франція більше вірила жидівським та московським провокаторам про нашу "німецьку орієнтацію", ніж фактам і розумові. Москві та жиди більше та завзятіше працювали в німецьких розвідках, ніж люди якої-будь іншої нації, але французи народ вузькоглядий і занадто однобічний.

З настанням війни, першого вересня 1939 р., мене кинули в найгірший французький концетрак, не кращий за гітлерівський, а полк. Дубовий урятувався виїздом з Парижа до Ляромель, над океан, ближче до брата Сергія, що вже довгі роки займався там з успіхом квітарством. "Алі зв'язки порвалися" аж до закінчення війни. Останній раз бачився я з ним у серпні 1955 р., коли з родиною він їхав до Сааргемін, до батьків дружини. Як бажали побачити зятя та внуків, бо може це вже "в останній раз". І цей "останній раз" вийшов, чи випав не для старих, а для зятя, який їх "випередив". Родина Дубових завітала до нас і я був захоплений та здивований, так мало вплинули події на нього. Я за той час постарів на двадцять років, а він наче тих часів і не переживав: молоджавий, веселий, бадьорий, на ніякі бо-лісті старечі не скаржився.

Але серце... Серце волячке - палке та шире, вірне Україні до могили. Воно стільки настраждалось, стільки могутнього напруження зазнало - у боях колись, а в зневірі та надіях опісля.

І 27-го грудня 1956 р., о першій годині вночі битися перестало... Полковника Дубового між нами не стало.

++++

На труну Полковникові поклали прапора Запорозжів - дарунок черниць жіночого монастиря м. Охтирки, як подяка міста Охтирки та повіту, на Харківщині, Запорозжям, з написом: "З вірою твердою в остаточну перемогу - вперед, за Україну!" - Цей чудовий прапор зберігається в родині Дубових, як реліквія, доки не настане час передати його до Українського Національного Музею.

++++

Прощай, дорогий Побратиме! Смерть нас розлучила, але Великий Заповіт усіх нас єднає - мертвих, живих і прийдешніх. Бо доки в нашому народі, доки в боротьбі за волю й правду, за незалежність і соборність України сягатиме слава та приклад чистих серцем, доти жива Україна й житиме!

Ф. КРУШІНСЬКИЙ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІСТОРИКО-ПАМ'ЯТНИК

СОТНИК

Б. АРЧАНТ Голоб-
ного ОТАМАНА
СИМОНА ПЕТЛЮРИ